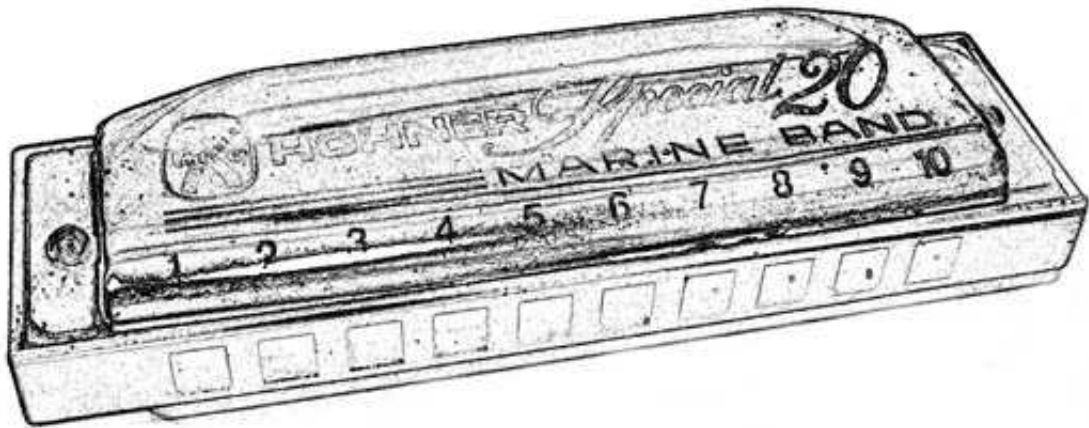


# De (diatonische) Mondharmonica:



**Een oriëntatie voor beginners**

Jervis Groeneveld, 2005

## Welkom

Gefeliciteerd! Je hebt ervoor gekozen om mondharmonica te gaan spelen. Er is geen instrument op deze wereld, dat meer bekend en verspreid is dan de mondharmonica. Wist je dat de mondharmonica:

- het eerste instrument is dat buiten de dampkring van de aarde werd gespeeld (door astronaut Wally Schirra op zijn ruimtevlucht met de Gemini VI in 1965)?
- werd bespeeld door verschillende Amerikaanse presidenten (zoals Abraham Lincoln, Dwight Eisenhower, Ronald Reagan) en ook door bekende acteurs (zoals Bruce Willis, Dan Akroyd)?
- wordt gebruikt in allerlei soorten muziek (klassiek, blues, jazz, country&western, Argentijnse tango, Ierse folk, rock, reggae, vaudeville)?
- als solo-instrument én in mondharmonica-orkesten wordt gebruikt?
- veel wordt gebruikt in de reclame op TV (luister maar eens)?
- wordt gebruikt bij herkenningstunes van TV-series (Baantjer) en speelfilms (Turks Fruit)?
- in de wereldberoemde western "Once Upon A Time In The West" de hoofdrol speelt?

De mondharmonica is een enorm veelzijdig instrument met een heleboel verschillende toepassingen. De meeste mensen maken er voor het eerst kennis mee als kind. Al snel komen ze er achter dat het zeker geen speelgoed is, maar een instrument met een heel eigen geluid en speelwijze. Je kunt een mondharmonica laten zingen, swingen, grommen, kreunen, janken en nog veel meer! Het is bovendien het instrument dat de menselijke stem het meest benadert: je ademt letterlijk muziek.

Ik wens je veel plezier met je mondharmonica!

## Een beknopte geschiedenis van de mondharmonica

**Circa 3000 voor Christus** – de eerste "vrije riet" instrumenten worden ontwikkeld in China. Deze instrumenten ontwikkelen en verspreiden zich in de daarop volgende duizenden jaren over geheel Zuid-Oost Azië.

**1636** – De "sheng" (een Aziatisch "vrije riet" instrument) wordt voor het eerst beschreven in West-Europese publicaties.



**1776** – de eerste "shengs" worden geïmporteerd vanuit China naar Parijs. Europese instrumentmakers beginnen te experimenteren met het ontwerp.

**1821** – Christian Friedrich Buschmann krijgt een patent op het eerste Europese "vrije riet" mondorgel. Hij noemt zijn uitvinding de "Aura".

**1825** – het eerste 10-gaten, 20 tonen model wordt ontwikkeld door een zekere heer Richter. Dit model en de stemming is ook nu nog steeds de basis uitvoering van veel mondharmonica's.

**1857** – Matthias Hohner begint met hulp van familie en vrienden met de productie van mondharmonica's. In hun eerste jaar produceren ze 700 stuks.

**1862** – op verzoek van geëmigreerde kennissen begint Hohner met de export van mondharmonica's naar de Verenigde Staten. Het wordt een groot succes: in 1867 produceert de M. Hohner Company 22.000 mondharmonica's, in 1887 is de productie opgevoerd naar 1.000.000 stuks per jaar!

**1896** – Hohner ontwikkelt en introduceert de Hohner Marine Band. Het wordt wereldwijd de best verkopende mondharmonica.

**1911** – Na het overlijden van Matthias Hohner in 1902 bouwen zijn 5 zoons verder op het succes. De M. Hohner Company produceert in 1911 maar liefst 8.000.000 mondharmonica's per jaar.

**1920 e.v.** – het begin van de Gouden Eeuw voor de mondharmonica. Plaatopnames van mondharmonica in jazz, blues, country en jug bands maken het instrument en zijn bespelers voor het eerst bekend bij een groot publiek. De eerste grote mondharmonica-orkesten ontstaan en worden een groot succes in

vaudeville-theaters. In de Verenigde Staten worden mondharmonica-verenigingen (inclusief uniformen en rangenstelsels) en mondharmonica-wedstrijden populair.

**1924** – Hohner begint met de productie van chromatische mondharmonica's. In dezelfde periode start ook de productie van bas- en accoorden-mondharmonica's, om zo tegemoet te komen aan de vraag vanuit mondharmonica-orkesten.

**1930** – Hohner verkoopt jaarlijks wereldwijd 25.000.000 mondharmonica's.

**1940 e.v.** – door de 2<sup>e</sup> wereldoorlog stopt de export van mondharmonica's vanuit Duitsland. Mondharmonica orkesten vallen uit elkaar omdat de spelers in dienst gaan. Door gebrek aan arbeidskracht in het Noorden van de Verenigde Staten trekken veel mensen uit de Mississippi delta naar Chicago en andere grote industriële steden. De eerste mondharmonica-spelers beginnen te experimenteren met elektrische versterking van hun instrument.

**1947** – het nummer "Peg O' My Heart" van de Harmonicats wordt de best verkopende plaat (meer dan 20 miljoen exemplaren) in de Verenigde Staten. De vakbond van muzikanten verklaart officieel dat de mondharmonica niet langer speelgoed is, maar een volwaardig instrument. Mondharmonica-spelers kunnen nu ook lid worden van deze vakbond.

**1950 e.v.** – Chicago en andere grote steden worden de bakermat van de blues, en de mondharmonica speelt daarbij de hoofdrol met spelers als Little Walter, Big Walter Horton, Sonny Boy Williamson II. Als eind jaren '50 de rock&roll opkomt, wordt de gitaar razend populair en de mondharmonica verliest terrein.

**1960 e.v.** – een belangrijke heropleving voor de mondharmonica door de opkomst van Folk-muziek (Bob Dylan!) en door de interesse voor de blues van Britse groepen als de Beatles en de Rolling Stones. Grote spelers uit de Verenigde Staten touren met veel succes door West Europa.

**1970 e.v.** – de mondharmonica krijgt in de populaire muziek nauwelijks nog een plaats. Gitaar- en keyboard domineren de (glitter)rock, blues en punk. De J. Geils Band (met Magic Dick op de mondharmonica) scoort een grote hit met het nummer "Centerfold".

**1980 e.v.** – het succes van de film "The Blues Brothers" zorgt voor een revival van de bluesmuziek en de mondharmonica. Diverse nieuwe bands, met een dominante rol voor de mondharmonica, worden opgericht in de VS en Engeland.

**1986** – M. Hohner produceert de miljardste mondharmonica.

**1990 e.v.** – Hohner krijgt er een aantal belangrijke concurrenten bij: Lee Oskar (USA), Hering (Brazilië). Dit leidt tot een belangrijke reeks nieuwe ontwerpen: verschillende stemmingen, verwisselbare stemplaten, etcetera.

## De soorten mondharmonica's

Je hebt verschillende soorten mondharmonica's. Grofweg zijn er 5 soorten:

- De chromatische mondharmonica
- De bas-mondharmonica
- De chord-mondharmonica
- De tremelo-mondharmonica
- De diatonische mondharmonica, ook wel bluesharp genoemd

In deze oriëntatie op de mondharmonica ga ik uit van een bluesharp. Om een volledig beeld te krijgen op de mogelijkheden van dit instrument, behandel ik ook de andere soorten in het kort.

### De chromatische mondharmonica

Belangrijkste uiterlijke kenmerk van de chromaat is de "schuif" aan de zijkant van het instrument. Met de schuif IN kunnen andere tonen worden gespeeld dan met de schuif UIT: door het indrukken van schuif klinken de meeste tonen een halve toon hoger.



De chromatische mondharmonica in bovenstaand plaatje heeft 16 gaten, en op ieder gat klinkt een andere toon bij inademing als bij uitademing. Dat zijn dus al 32 verschillende tonen, en met het gebruik van de schuif wordt dat  $2 \times 32 = 64$  verschillende tonen!

Er zijn chromatische mondharmonica's met 8, 10, 12, 14 en 16 gaten. Ze komen in verschillende toonsoorten, de toonsoort C is de meest gangbare.

Kenmerkend voor de chromatische mondharmonica is tevens dat individuele tonen niet goed "gebogen" kunnen worden. Het ontwerp van de stemtongen (met zgn. "valves") voorkomt dat. Voor sommige muziekstijlen is dat een gemis, maar in het algemeen zijn chromatische mondharmonica's flexibel en goed toepasbaar.

Bekende spelers op de chromaat zijn o.a. Larry Adler, Toots Thielemans en Stevie Wonder.

### **Bas mondharmonica**

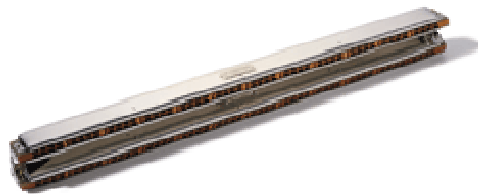
De bas mondharmonica is de "tuba" van mondharmonica-orkesten. Kenmerkend van dit model is de lage stemming en de dubbele rij gaten: één rij voor de hele tonen, en één rij voor de halve tonen.



Op de bas-mondharmonica wordt alleen geblazen!

### **Chord mondharmonica**

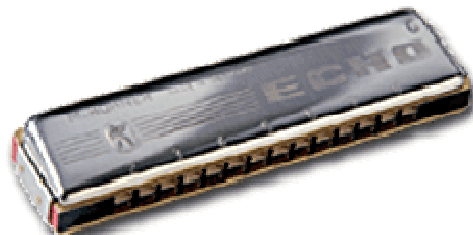
De chord mondharmonica (ook wel Vineta) zorgt in orkesten voor de accoorden-begeleiding.



Deze mondharmonica heeft een dubbele rij gaten: één rij voor majeur-accorden en één rij voor mineur-accorden.

### **Tremolo mondharmonica**

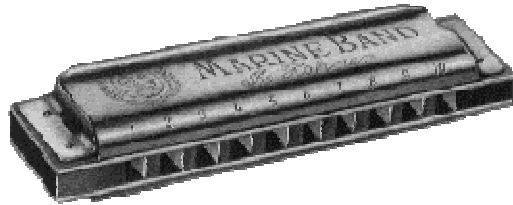
De tremolo mondharmonica is wat mensen vaak kopen in de speelgoedwinkel. Het geluid is heel vol en licht zweverig.



Dat komt door het ontwerp van de mondharmonica: er is een dubbele rij gaten "op elkaar gezet", zodat uitademend 2 gaten en dus 2 stemtongen tegelijk worden gespeeld. Deze bevatten dezelfde toon, maar dan licht ontstemd zodat het geluid gaat "zweven" (=tremolo). Inademend geldt hetzelfde principe.

## De diatonische mondharmonica

De eerste mondharmonica die op de markt kwam was een 10-gaats type, met op ieder gaatje zowel een toon op de uitademing als op de inademing. Het is het type dat ze ook wel "blues harp" noemen.



In deze syllabus gaan we uit van een diatonische bluesharp in de toonsoort C. Je hebt bluesharps in allerlei toonsoorten, van de lage F tot en met de hoge F. Er zijn zelfs fabrikanten die lager gaan dan de lage F. Welke toonsoort je kiest, is mede afhankelijk van de toonsoort van het nummer dat je meespeelt.

Naast de gewone bluesharp zijn er ook harps met allerlei varianten, bijvoorbeeld in mineur, majeur en majeur7 stemming. Bijvoorbeeld: C mineur, C majeur7, etcetera. Leuk voor allerlei bijzondere (atmo)sferen.

De diatonische harp bestaat uit een middenstuk (meestal van hout, kunststof of metaal) met bovenop en onderop een metalen plaatje geschroefd. Ieder plaatje bevat 10 tongetjes voor de verschillende tonen. De bovenplaat zorgt voor de "blow"notes (uitademen), en de onderplaat voor de "draw"notes (inademen). De plaatjes worden afgedekt door 2 afdekkapjes. De achterkant van de afdekkapjes staat open, zodat de lucht eruit en erin gezogen kan worden en de 10 tongetjes kunnen gaan trillen.

## Merken en types

Koploper en marktleider is Hohner. Bekende types zijn:

- Hohner Marine Band
- Hohner Special 20
- Hohner Proharp, Bluesharp, etcetera

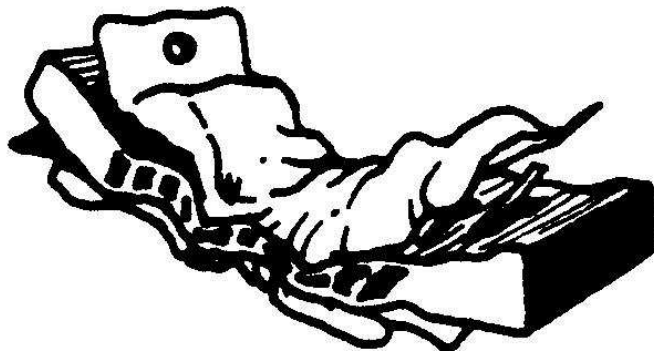
Hohner krijgt steeds meer te maken met concurrenten, vooral Lee Oskar, Suzuki en Hering. Lee Oskar heeft wel héél handige stemplaat-systemen. En de Hering Vintage 1923 lijkt volgens sommigen erg op de originele Marine Band.

Uiteindelijk ga je door experimenteren je favoriete type harp ontdekken. Dat kan zelfs per toonsoort verschillen, dus probeer maar uit. Er zijn mensen die zeggen dat de Hohner Marine Band het ultieme en enige mondharmonica-geluid is. Nou ja, kies zelf maar.

## Onderhoud

Een paar tips voor het onderhoud van je mondharmonica:

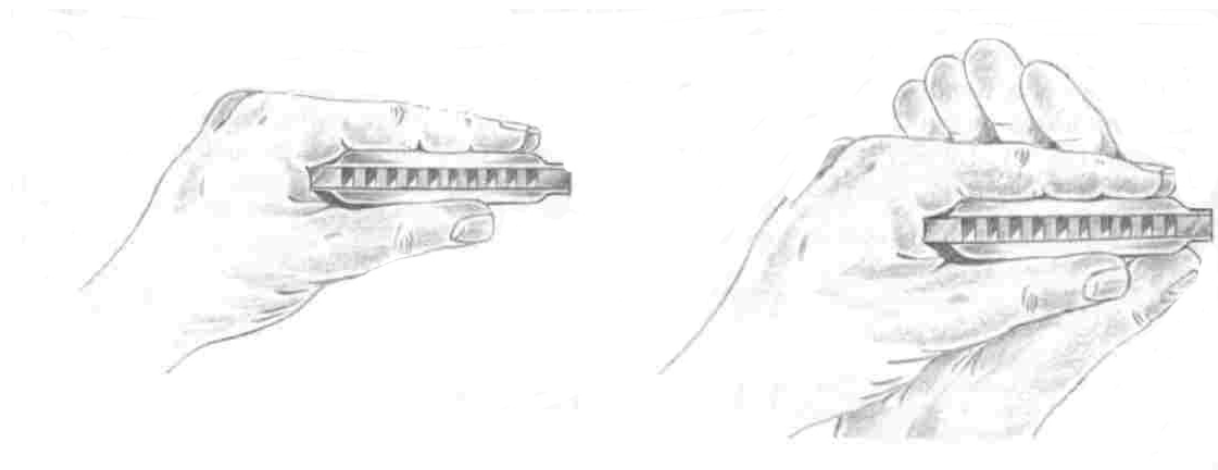
1. stel het instrument nooit bloot aan extreme hitte of kou.
2. hou de gaatjes goed schoon en vrij van zand, tabak, etensresten, stof (uit je broekzakken en zo).
3. bewaar de mondharmonica in het doosje of het etui waarin je hem kocht.
4. als er toch iets in de mondharmonica is gaan zitten, schroef de afdekplaatjes los en verwijder het vuil met een wattenstaafje, een zachte tandenstoker (voorzichtig, niet tussen de stemtongen klem komen te zitten) of iets dergelijks.
5. als je voorover gebogen speelt, komt er eenvoudig speeksel in je mondharmonica. Dat kan de stemtongen blokkeren. Speel met je hoofd horizontaal of licht achterover gebogen.
6. overtollig speeksel kan je in het algemeen eenvoudig kwijtraken door de mondharmonica met de speelgaten naar beneden tegen je been of in je hand uit te kloppen.
7. laat je mondharmonica's na het spelen even drogen voordat je ze weer opbergt.
8. speel niet te hard, dit verkort de levensduur van de stemtongen.
9. het in water schoonmaken van je mondharmonica's is een achterhaalde methode. Dat was vroeger relevant bij houten mondharmonica's om de luchtdichtheid te verbeteren (door het uitzetten van de houten body). Tegenwoordig is dat niet meer nodig.



## Vasthouden van de mondharmonica

De standaard manier om je harp vast te houden: tussen de duim en de wijsvinger van je linkerhand, met de lage noten links en de hoge noten rechts. De nummers van de gaten 1 t/m 10 zijn zo aan de bovenkant te lezen.

De hielen van beide handen tegen elkaar, de rechterhand iets draaien en je handen om de harp heen sluiten ("cupping"). Je vormt zo een holle ruimte tussen je handen, die bijdraagt aan de klank van je spel. Je hoeft niet de hele harp met je handen te omvatten: je handen zijn gesloten en er steekt waarschijnlijk nog een stukje harp uit (tenzij je echt héééél grote handen hebt).



Krul de vingers van je rechterhand om je linkerhand, maar houdt beide handen ontspannen. Je hoeft de harp niet plat te drukken! Om dit te oefenen: probeer hem ook eens alleen en heel lichtjes vast te houden met (het bovenste kootje van) je linkerduim en -wijsvinger, en ondertussen gewoon doorspelen.

Varieer met de manier waarop je de harp vasthoudt. Kies de manier die jij het beste vindt. Er is geen juiste manier, ook de bekende harpspelers hebben allemaal hun eigen voorkeur.

### Het belangrijkste is dat je:

- voldoende ruimte hebt voor je bovenlip
- controle houdt over de holle ruimte tussen je handen
- deze holle ruimte eenvoudig en snel helemaal kunt afsluiten en helemaal kunt openen.

## Notenschrift voor mondharmonica

Om mondharmonica te leren spelen, is het niet strikt nodig om noten te kunnen lezen. Veel grote spelers konden niet eens lezen of schrijven, laat staan dat ze het notenschrift beheersten! De mondharmonica wordt van nature als een sterk intuïtief instrument benaderd: je moet weten welke gaten op de harmonica welk gevoel geven en verder speel je vooral op je gehoor!

Het bekende notenschrift geeft eigenlijk 3 zaken aan:

- de **toonhoogte** van de noten
- de **timing** waarmee de noten worden gespeeld
- de **expressie**, het gevoel waarmee de noot wordt gespeeld (hard, zacht, vloeiend, etcetera)

De meeste spelers leren mondharmonica spelen via het luisteren naar andere spelers (op CD's, bij concerten, etcetera) en gaan daarmee aan de slag door de nummers na te spelen. Timing en expressie halen ze vaak rechtstreeks uit wat ze horen. De belangrijkste vraag is vaak: maar welke noten worden nu gespeeld? Wat is de toonhoogte?

De verzameling noten die je speelt met je mondharmonica kan je ook aanduiden met een verwijzing naar het nummer van het gat waarop je speelt, plus een aanduiding of je op dat gat moet uitademen (een Blow-note) of inademen (een Draw-note). En welke toonsoort je harp ook heeft, een melodie is altijd eenzelfde combinatie van specifieke gaten in een specifieke volgorde. En da's handig!

In verreweg de meeste lesboeken over mondharmonica wordt daarom het notenschrift niet gebruikt. Er is een specifieke mondharmonica-notatiewijze, ook wel "tabbing" genoemd, die ook in deze syllabus wordt gebruikt. De methode duidt de noten als volgt aan:

- 3                    inademen op het 3<sup>e</sup> gat (3rd hole Draw)
- 3+                  uitademen op het 3<sup>e</sup> gat (3rd hole Blow)
- 3'                   inademen op 3<sup>e</sup> gat, de noot een halve toon omlaag gebogen
- 3''                  inademen op 3<sup>e</sup> gat, een hele toon omlaag gebogen
- 3'''                inademen op 3<sup>e</sup> gat, anderhalve toon omlaag gebogen
- (123)              tegelijkertijd inademen op gaten 1, 2 en 3
- (123)+            tegelijkertijd uitademen op gaten 1, 2 en 3
- (1/4)+            tegelijkertijd uitademen op gaten 1 en 4, terwijl je tong de tussenliggende gaten blokkeert ("tongue split")

Deze manier van noteren van muziek heeft zijn beperkingen (vooral voor het aangeven van de timing), maar om te beginnen is het een heel eenvoudig en handig systeem. Op den duur is het aanleren van notenschrift (bijvoorbeeld bij een muziekschool) aan te bevelen.

## Lip pursing

“Lip pursing” is een methode (ook wel “puckering” of “liptuit” genoemd) om afzonderlijke tonen op je harp te kunnen spelen. Er is ook een andere methode om afzonderlijke tonen te spelen, het zogenaamde “tongue blocking”, die later beschreven staat.

Het vraagt oefening om slechts één gat te spelen, en de natuurlijke neiging is om er minstens 2 tegelijk te spelen. Wees streng: dwing jezelf om steeds zuiver en netjes één gat te kunnen spelen. Dit is een absolute voorwaarde om later o.a. gebogen noten te kunnen spelen!

Er zijn eigenlijk 2 manieren om met “puckering” te spelen:

1. **met getuite lippen:** door je lippen te tuiten (alsof je zachtjes aan het fluiten bent) speel je op één gat tegelijk. Je bovenlip en je onderlip vormen samen een klein gaatje, waardoor je lucht laat stromen
2. met gekantelde embouchure, **spelen via je onderlip:** bij deze methode maak je gebruik van de natuurlijke curve van je onderlip. Je houdt je mond lichtjes open, en je harp is licht gekanteld (de achterkant wijst licht omhoog). Door het “kantelen” worden de tonen links en rechts geblokkeerd door de zijkanten van je onderlip. Er blijft één gaatje open dat je als het ware bespeelt door het “gootje” in het midden van je onderlip.

Alhoewel de meeste instructieboeken de “getuite lippen” methode behandelen (volgens ons alleen omdat het makkelijker uit te leggen is), is onze ervaring dat het spelen via de onderlip (methode 2) **makkelijker** aan te leren is en vooral een veel **mooiere toon** oplevert.

Belangrijk bij deze methode is dat je speelt met “volle lippen” en een ontspannen tong. Het is net zoals met zoenen: je lippen zijn niet gespannen maar ze komen heel licht naar voren.

Handige tip: breng niet je lippen naar de harp, maar leg de harp in je geopende lippen, vooral in het natte en zachte deel van je onderlip. Laat je bovenlip gerust v er over de rand op de harp rusten. Pas desnoods de manier van vasthouden van je harp aan.

## **Tongue blocking**

Naast "lip pursing" is dit de tweede manier om afzonderlijke tonen te spelen. De manier die de meeste mensen gebruiken is "lip pursing". Tongue blocking is iets dat weinig harpspelers beheersen, maar het is een essentieel onderdeel van je spel. Het zorgt voor ritme, attack, octaven en nog veel meer. Oefen tongue blocking tot je het blindelings kunt!

### **Wat is tongue blocking?**

Eigenlijk is het heel simpel. Terwijl je speelt, dek je één of meer gaten af met je tong en je laat één of meer gaten vrij. Je blaast/zuigt dus eigenlijk lucht "langs" je tong door de vrije gaten.

### **Tongue slap**

Als je de basis "tongue block" beheerst en de gaten trefzeker kunt blokkeren, ben je klaar voor de "tongue slap" (in het Nederlands ook wel "tongslag" genoemd). Hierbij "gooi" dan je tong tegen de harp als in een soort spuugbeweging (maar dan zonder te spugen). Zodra het accoord klinkt komt je tong al naar voren. Doe dit zowel op de Blow als de Draw. Het accoord klinkt daarmee slechts een fractie van een seconde, en met het neerkomen van je tong wordt alle lucht ineens door slechts 1 gat "geperst". Dit geeft je een vette percussie.

## Basiskennis van de notenleer

Ontspan! Als je weet dat sommige grote harpspelers niets eens konden lezen, laat staan noten lezen, dan besef je dat diepgaande kennis van de muziektheorie absoluut niet nodig is. Het enige dat je werkelijk dient te begrijpen is wat "intervals" zijn. Een interval is de afstand in toonhoogte tussen verschillende noten. Het best kan je dat begrijpen aan de hand van een piano-toetsenbord.



De verschillende toetsen van de piano lopen van links naar rechts op van laag naar hoog. Als je alle toetsen speelt (wit en zwart) dan ga je steeds in stapjes/intervals van een halve noot omhoog.

Zoals je ziet zit er tussen bijvoorbeeld de C en de D een zwarte toets, en die zwarte toets is een halve noot hoger dan de C, en dat schrijf je als C# (ook wel C-kruis of Cis). De zwarte toets is ook een halve noot lager dan de D, en dat schrijf je als Db (ook wel D-moll of Des). Een C# en een Db klinken allebei hetzelfde en van mij mag je die 2 symbolen door elkaar gebruiken. Tussen de C en de D zit dus een interval van 2 halve stappen, oftewel een hele stap. Een hele stap zit ook tussen de D en de E (met daartussen de D# of Eb), de F en de G (met daartussen de F# of Gb), de G en de A (met daartussen de G# of Ab) en de A en B (met daartussen de A# of Bb).

Let op: tussen de E en de F, en tussen de B en de C zit een interval van een halve stap. Als je dus vanaf de E een interval van een hele noot omhoog gaat, kom je niet op de F uit maar op de F#.

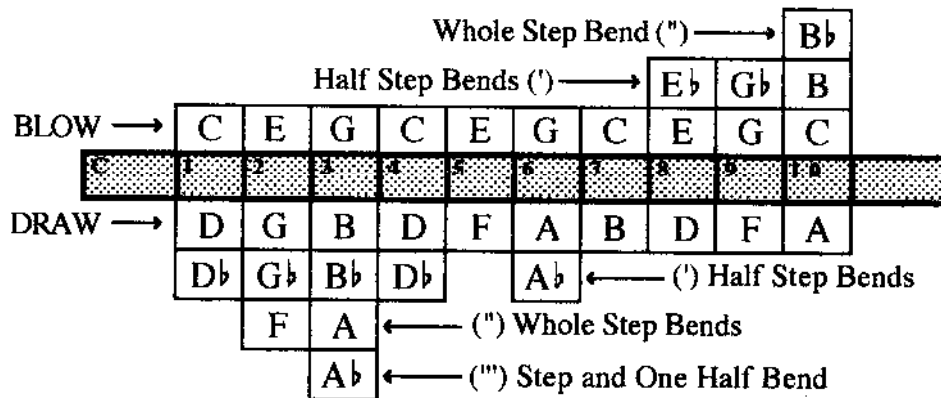
### De toonladder van C

Als je op een piano alle witte toetsen speelt, krijg je een diatonische of majeure toonladder: (C-D-E-F-G-A-B-C). Dat is de bekende do-re-mi-fa-so-la-ti-do. De intervals zijn dan een hele stap (C-D), een hele stap (D-E), een halve stap (E-F), een hele stap (F-G), een hele stap (G-A), een hele stap (A-B) en een halve stap (B-C). De 1<sup>e</sup> noot is een C, en de 8<sup>e</sup> is ook weer een C. Dat is dus een octaaf (octo=acht)!

## De 10 gaten van de harp

De harp in C heeft de volgende tonen:

### *Bend Chart*



De "gewone" Blow notes op gat 1 t/m 10: CEG CEG CEG C

De "gewone" Draw notes op gat 1 t/m 10: DG BDFA BDFA

Leer deze tonen uit je hoofd!

Als je nu de muziektheorie hierop loslaat, dan kan je zien dat:

- op de gaten 1 t/m 4 zitten 2 noten van de C-toonladder (nl. F en A) niet "standaard" op de diatonische mondharmonica. Deze moeten met "buigen" worden gespeeld.
- de volledige C-toonladder zit op de gaten 4 t/m 7
- op de gaten 7 t/m 10 moet 1 noot van de C-toonladder (nl. B) met "buigen" worden gespeeld.

Het buigen van noten is een gevorderde techniek met behulp van je ademhaling manipuleer je de luchtstroom door de mondharmonica. Het levert je op dat je tonen kan spelen die normaal niet op je mondharmonica zitten. In bovenstaand schema zie je dat je niet op alle gaten kunt buigen.

## **Ademhaling en vibrato**

### **Buikademhaling**

Belangrijk: adem in via je buik. Hoe lager de plek in je lichaam is waarmee je de toon produceert, hoe meer resonantieruimte en hoe voller de toon. Hoe meer je adem voor in je mond zit, hoe schriller de toon.

### **Vibrato**

Vibrato is een techniek die veel zangers gebruiken aan het eind van een gezongen regel. Ze laten de laatste toon klinken, en doen een heel snelle wisseling in toonhoogte. Dat maakt de melodie spannender, meer melodieuw. Deze techniek is ook aan te leren met harp spelen. Je hebt grofweg 2 soorten vibrato:

- keelvibrato: je maakt kleine onhoorbare kuch-geluidjes/bewegingen met je keel
- middenrif-vibrato: je maakt deze bewegingen door je middenrif snel samen te trekken en te ontspannen (zoals een "hijgend hondje").

Een goede vibrato ontwikkelen is een proces van jaren, en je bent daarin nooit uitgestudeerd. Vibrato wordt vaak gespeeld bij licht gebogen noten die langer dan één tel aanhouden.

## **Documentatie over mondharmonica**

Er is een groot aantal boeken. Ik wil je er 2 aanbevelen:

- Harmonicas, Harps and Heavy Breathers (Kim Field, ISBN 0-671-79633-X). Geweldig boek, lekker dik, mooie foto's. Met ontstaansgeschiedenis van het instrument en een in-depth behandeling van een groot aantal harpspelers, orkesten, muziekstijlen (van folk, blues, jazz tot en met klassiek) etcetera
- The Harp Handbook (Steve Baker, ISBN 3-926363-05-3). Eigenlijk een lesboek van Hohner, maar geeft ook goed technisch inzicht in de werking van een mondharmonica, buigen van tonen en aërodynamische achtergronden hiervan.

Daarnaast kun je op internet en ook in boekvorm, allerlei uitgeschreven nummers verkrijgen met overzichtelijke, noot-voor-noot uitwerkingen van bekende melodieën en harp-klassiekers.

Kijk ook eens op [www.forum.bluesharp.nl](http://www.forum.bluesharp.nl), dé internet-ontmoetingsplaats voor bluesharp-spelers in Nederland, van zowel beginners als gevorderden. Allerlei vragen worden daar gesteld en beantwoord, en er worden allerlei andere harp-gerelateerde zaken uitgewisseld.

Op [www.harmonicainstituut.nl](http://www.harmonicainstituut.nl) staat nadere informatie over het Harmonica Instituut Holland, en over favoriete harmonica's, CD's en interessante websites.